

KOMMERSİYA BANKLARININ GƏLİRLİLİYİNDƏ İNVESTİSİYA VƏ SSUDA ƏMƏLİYYATLARININ ROLU

Mehriban Allahverən qızı Kərimova

Mingəçevir Dövlət Universiteti
mehriban.karimova@mdu.edu.az

Xülasə

Məqalədə banklarda pulun vasitəçiliyi ilə baş verə biləcək bank əməliyyatları ilə məşğul olmaları ilə bərabər investisiya və ssuda əməliyyatlarının aparılması istiqamətinə daha çox meyl göstərmələri şərh edilir. Bankların investisiya əməliyyatı dedikdə, bank resurslarının qiymətli kağızlarla, müxtəlif istiqamətlər üzrə əməliyyatların aparılmasını nəzərdə tutulur. Bankların apardığı bu əməliyyatlardan ən mühümü və vacib olanı bankın topladığı vəsaitlərin daha çox qiymətli kağızların alınmasına sərf olunması hesab olunur. Məqsəd isə toplanmış vəsaitlər qorunmalı, yatırıma qoyulmuş vəsaitlərin təhlükəsiz olmasına əminlik yaratmaq, investisiyalardan gözlənilən gəlirliliyi, likvidli olmasını, həm də artımını davamlı olmasıdır.

İnvestisiya fəaliyyətini həyata keçirməklə, öz tələbatlarından artıq müvəqqəti olaraq sərbəst pul vəsaitlərinə malik olan fiziki və hüquqi şəxslər ilə maliyyəsi az olan, yaxud bu çatışmazlığa ehtiyac duyanlar üçün vasitəçilik funksiyasını icra etmək zərurəti ortaya çıxır. Bu cür münasibətin qurulub uğurla həyata keçirilməsi isə yalnız ya kommersiya bankları, investisiya, pensiya fondları, ya da sığorta kompaniyaları vasitəsilə baş verə bilər. Bu cür əlaqələrin qurulmasında bankların daha üstün funksiyaya malik olduğunu nəzərə alaraq, investisiya əməliyyatlarının həcmi genişləndirməklə, bankların stabil gəlirlərinin artırılmasına mümkün şəraitin yaradılması üçün faiz qiymətlərinin bir qədər aşağı salınmasını tövsiyə edilir.

***Açar sözlər:** investisiya, bank, qiymətli kağızlar, səhmlər, dividend, likvidlik*

Giriş

Bazar münasibətlərində mülkiyyət formalarının çoxsaylı olmasına baxmayaraq ölkəmizdə investisiya fəaliyyəti “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu sosial və iqtisadi şərtləri müəyyənləşdirməklə iqtisadi subyektlərin əmlaklarının hüquqlarını və mənafeələrini eyni formada müdafiə edib qorumağı öz öhdəsinə götürür [7]. İnvestisiya anlayışını necə dərk edək? İnvestisiya anlayışını iqtisadiyyatın müxtəlif sahə və istiqamətlərinə uzun müddətli əsaslarla kapital qoyululuğu qəbul edək. Belə kapital qoyuluşlarını nəinki ölkə iqtisadiyyatına, həmçinin xarici ölkələrin sənayesinə, aqrar təsərrüfat sahələrinə uzun müddətə qoymaq olar. Həmin bu uzun müddətli kapital qoyuluşlarına investisiya da adlandırıla bilər.

Aydındır ki, təsərrüfat subyektlərində ictimai təkrar istehsal prosesi zamanı pul vəsaitlərinin əmtəə resurslarının dövrəni və dövriyyəsi müqabilində müvəqqəti olaraq azad sərbəst pul vəsaitləri yaranır. Bu subyektlərdə yaranmış olan azad sərbəst pul vəsaitlərini banklar özlərinə cəlb etməkdə maraqlıdırlar. İnvestisiya fəaliyyətini icra etməklə öz tələbatlarından artıq müvəqqəti olaraq, azad pul vəsaitlərinə sahib olan fiziki və hüquqi şəxslərlə maliyyəsi az olan, yaxud bu çatışmazlığa ehtiyac duyanlar üçün vasitəçilik funksiyasını icra etmək zərurəti ortaya çıxır [3]. Vasitəçilikdə kommersiya banklarının üstünlük təşkil etməsi danılmazdır.

Bilirik ki, bankların fəaliyyətinin məzmununu pulun iştirakı ilə bağlı mövcud olan bütün növ bank əməliyyatları təşkil edir. Banklarda həm özlərinin xüsusi vəsaitlərini, həmçinin cəlb olunmuş vəsaitlərini stabil gəlir gətirdiyinə görə ən çox investisiya əməliyyatlarına yönəltməkdə maraqlıdırlar. Bu baxımdan banklar investisiya əməliyyatlarına daha çox önəm verirlər. Bankların investisiya əməliyyatı dedikdə, bank resurslarının qiymətli kağızlarla, müxtəlif istiqamətlər üzrə

əməliyyatların aparılmasını nəzərdə tuturuq. Bankların apardığı bu əməliyyatlardan ən mühümü və vacib olanı bankın topladığı vəsaitlərin daha çox qiymətli kağızların alınmasına sərf olunmasıdır.

Qiymətli kağızlar bank investisiyasının obyektini hesab olunduğundan onlar bəzi tələblərə uyğun olmalıdırlar: onlar ən əvvəl qiymətli kağızlar bazarında tədavüldə olmalı, sonra isə borc öhdəlikləri kimi öz funksiyalarını lazımı qaydada icra etməlidirlər [4]. Bu tələblərə riayət etməklə, toplanmış vəsaitlər qorunmalı, yatırıma qoyulmuş vəsaitlərin təhlükəsiz olmasına əminlik yaratmaq, investisiyalardan gözlənilən gəlirliliyi, likvidli olmasını, həm də artımını davamlı olmasıdır. Qiymətli kağızlarla edilən investisiyalarda risk ehtimalının olmaması qeyri-mümkündür, nəticədə itki vermək təhlükəsi labüddür, fond bazarında xoşa gəlməz hallarla qarşılaşmamaq üçün onların təhlükəsizliyindən əmin olmaq üçün tədbirləri işləyib hazırlanmalıdır [1]. Bir tərəfdən də, işlənmiş təhlükəsizlik tədbirləri qoyulmuş investisiyaların gəlirliliyinə xələl gətirməməklə başa gəlir. Dövlətimiz qiymətli kağızların ödəmə qabiliyyətli olmasını təmin edir.

Banklar qiymətli kağızların gəlirliliyinə, yəni səhmlər üzrə əldə olunacaq dividendlərin, borc öhdəlikləri üzrə faizlərin mümkün olan səviyyədə gəlirliliyini qazanmaq istəsələr, bu zaman təhlükəsizlik amilindən bəhs etmək yerinə düşməzdi. Baxmayaraq ki, səhmdar cəmiyyətlərinin səhmləri bir balaca yüksək gəlirli hesab olunsa belə, onların investisiya reytingi bir qədər zəif olur. Hesab edək etibarlılığı bir balaca aşağı hesab edilən aktivlər daha gəlirli olmuş olur, həmçinin gəlirlilik başqa şərtlərdən də asılıdır. Gəlirlilik ilə təhlükəsizliyin arasında daha uyğun optimal əlaqənin təyin olunması səbəbindən daha faydalı fəaliyyətlər sırasındadır. Bu optimallığa qiymətli kağızların seçilməsi prosesinin ardıcıl olaraq yoxlanılması ilə məqsədə çatmış olarıq.

Likvidlik və xüsusiyyətləri

Qiymətli kağızlara mənsub olan əsas cəhətlərdən biri onların likvid olması, öz sahibinə xələl gətirmədən qısa bir zaman kəsiyində pula reallaşa bilməsidir. Likvidliyin digər investisiya növləri ilə ünsiyyətdə olmaları elə də çox önəmli deyil [2]. Yəni bəlli bir qiymətlə həmin qiymətli kağızların alıcıları həmişə olacaqdır, ancaq səhmə sahib olanlar qoyuluşları artırma bilirlər. Kapitalın artırılması ən çox adi səhmlərin satışı hesabına baş verir. Düzdür, bu cür səhmlər az dividend gətirmiş olarsa, bir müddət sonra kapitalın az bir vaxtda bahalaşmasını təmin edirlər.

Beləliklə, investisiyanın bütün marağ və məqsədlərinə qiymətli kağızların heç hansı tam cavab vermək iqtidarında deyil. Bunun üçün investorların marağ və məqsədləri ilə əlaqədar ümumi bir anlaşmaya gəlmək lazımdır. Qiymətli kağızların etibarlılığı yüksəldikcə bəllidir ki, gəlirlilik həddi aşağı düşəcək. Belə ki, etibarlılıq investorlarda yüksək inam olduğundan onları nominal dəyərinə nəzərən bir balaca baha olan qiymətlə satın ala biləcəklər ki, onda bu bahalıq gəlirliliyin enməsinə şərait yaradacaq. Investorların başqa amallarına çatmasında belə vəziyyətin yaranması labüddür [2]. Proqnozlaşdırma kapitalın artmasına hesablandıqca, yenə də qiymətli kağızlara olan tələbat artacaqdır. Belə olan vəziyyətdə qiymətli kağızların dəyərini yüksəltməsi gəlirlilik səviyyəsinin aşağı olmasına səbəb olacaqdır. Kommersiya bankları qiymətli kağızları əldə etmək üçün satış aparılan vaxtı keyfiyyətli olmasına diqqət yetirirlər.

Beləliklə, investisiyalaşmanın məqsədi müəyyənləşdirilərkən bu məqsədə uyğun olan qiymətli kağızlar müqayisə edilməlidir [4]. İlk növbədə istiqamətlər analiz olunur və razılaşdırılmış vaxt müddətində yaxşı nəticələr verəcək sahələr müəyyən olunur. Sonra qiymətləndirmənin vasitəsi ilə hansı istiqamət seçilibsə onun inkişaf perspektivləri proqnozlaşdırılır, satışın həcmi, mənfəətin miqdarı, qiymətin səviyyəsi və s. qarşılıqlı hesablaşmalar barədə qərar qəbul olunur. Sonra nəşr edilmiş maliyyə və mühasibat sənədləri təhlil olunur. Edilən təhlil vaxtı son ötən illərin göstəriciləri, informasiyaları, faizi, həmçinin də dəyər baxımından müqayisələr aparılır və təhlil olunur. Aparılan təhlil vaxtı başlıca fikir: ediləcək satışın həcminə, ümumi satışdan əldə olunan gəlirə, vergi dərəcələrinə, balans mənfəətinə, aktivlərin bölgüsünə, xalis mənfəətə və s. diqqət yetirilir, sonra hakim əmsallar müəyyənləşdirilir.

Buraya aşağıdakılar aiddir:

- mənfəətlilik əmsalı;
- dövriyyə əmsalı;
- xüsusi və cəlb olunmuş vəsaitlər;

- likvidlik əmsalı və s.

“Qiymətli kağızlar və fond birjalari haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən əsas qiymətli kağız – səhmlər və istiqrazlar hesab olunur [8]. Bazar iqtisadiyyatında səhmlər kütləvi qiymətli kağızlar olmuş olsalar belə, kapitalın cəlb olunmasında əsas vasitə kreditdir. Kredit kapitalının əsas aləti istiqrazdır. Səhmdar cəmiyyətinin kapitalında payının nə qədər olmasını, eləcə də həmin cəmiyyətin üzvü olmasını təsdiq edən sənəd səhm adlanır [3]. Səhmin sahibi üzv olduğu cəmiyyətdən dividend şəklində paya sahib olmaq, eyni zamanda səhmdar cəmiyyət ləğv olunduğu vaxtda onun əmlak bölgüsündə iştirak etmək hüququnun olması deməkdir.

Beləliklə, bankın səhmdar cəmiyyətin kapitalında iştirakı, ona ayırdığı kapitalla görə dividend payının olması, o cümlədən kooperativin bir üzvü kimi çıxış etmək imkanı qazandırır. Banklar həmçinin səhmdar cəmiyyət kimi formalaşan fond və mal birjalarından səhmlər ala bilər. Onda həmin bank birjaya üzv olmaq imkanı qazanır, onlar bu birjada özlərinin adından, eyni zamanda da müştərilərinin istəyi ilə birja əməliyyatı apara bilmək hüququnu əldə edə bilərlər. Yuxarıda qeyd etmişdik ki, istiqrazlara edilən qoyuluşlar səhmlərə edilmiş qoyuluşlarla müqayisədə bir balaca aşağı riskli əməliyyat hesab olunurlar. Ən etibarlı və təhlükəsiz qiymətli kağız kimi fond bazarında dövlətin borc öhdəlikləri çıxış edir.

Borcun verilməsini təsdiqləyən, sahibi üçün sabit formada faiz formasında gəlir gətirən istiqraz borc öhdəliyidir. Gətirdiyi gəlirin az olmasına baxmayaraq etibarlıdır. Razılaşdırılmış müddətdən tez veksəl sahibinə, əgər vəsaitlərin qaytarılması lazım gələrsə o, borc öhdəliyini banka sata da bilər. İndossament qaydasında veksellər banka təhvil edilir. Bu akt banka borc öhdəliyi üzrə ediləcək ödəmələrin aparılması hüququnun keçməsi anlamına gəlir. Kommersiya banklarında veksellərin uçota qəbul olunmasının vacib xüsusiyyəti vekselin likvidli olmasıdır. Likvidlik veksəl üzrə ödəyicinin etibarlılığı və borc öhdəliyinin ödənilməsi vaxtının təyin olunması əsasında müəyyən edilir.

Bankların investisiya və ssuda əməliyyatlarının əsas istiqamətləri

Kreditlərin, faiz xərclərinin yaranmasına səbəb olan başqa borcların verilməsi, onun qaytarılması, pul vəsaitlərinin, uzunmüddətli aktivləri əldə etmək üçün investisiya fəaliyyəti ilə əlaqəli əməliyyatların aparılması banklar üçün çox önəmlidir. İntestisiya fəaliyyətinə səhmlər və digər qiymətli kağızlar formasında onların əldə olunması, eləcə də idarə edilməsi aid edilir [5]. Hazırda bankların investisiya və ssuda əməliyyatları bank fəaliyyətinin əsas sahələrinin müəyyən edilməsində rolü daha əhəmiyyətlidir. Belə əməliyyatların köməkliyi sayəsində kredit təşkilatları özlərinin resurslarını mənfəət qazanmaq niyyəti üçün tədaviyə dövr etməsi səbəbilə buraxırlar.

Əməliyyatları birləşdirən başqa bir cəhət onların gəlir gətirə bilmək qabiliyyətidir. İntestisiya və ssuda əməliyyatları bankların fəaliyyətlərində daha daimi qazanc gətirən bir əməliyyat növü kimi qiymətləndirilir. Bunlar kommersiya banklarında aparıcı mövqe tutan aktiv əməliyyatları sırasında xüsusi çəkisi yüksək, stabil xarakterli olduqlarına görə fərqli mövqedə dururlar. O cümlədən, bu iki fəaliyyət arasında, fərqli durumlar da var. Qaytarılmaq şərti ilə verilən ssudalar müddət baxımından qısa olur. İntestisiyalaşma bir qədər uzun bir vaxt ərzində vəsaitlərin axınını təşkil etmək niyyəti ilə pul vəsaiti qoyuluşu anlamına gəlir.

Müştəri öz ehtiyaclarını şəxsi vəsaiti çərçivəsində ödəyə bilmədiyi zaman kredit almaq üçün banka üz tutur. Bizdə belə fikir yaranır ki, kredit sövdələşməsində təşəbbüskar kimi, birinci borcalan çıxış edir. İntestisiyalaşmada isə mənfəət götürmək məqsədi ilə vəsaitlərini qiymətli kağızlara yerləşdirmək qərarını bank öz iradəsi ilə, heç kimin müdaxiləsi olmadan qəbul edir. Adətən, kredit sövdələşməsində kreditorlardan yalnız biri təmsil olunur, amma investisiya sövdələşməsini bir neçə kreditorlar təşkil edirlər [6]. Başqa bir fərqli əlamət investisiya və ssuda əməliyyatında ssudaların verilməsi prosesi borcalan ilə kreditor arasında olan şəxsi münasibətlərə söykənir, ancaq investisiya fəaliyyəti sahibi göstərilə bilməyən, tək başına fəaliyyətdir. Mahiyyətə bu iki əməliyyatların fərqli xüsusiyyətləri olduğu kimi, həm də eyni oxşar tərəfləri mövcuddur.

Bu iki əməliyyat istər investisiya, istərsə də ssuda əməliyyatı nə qədər mənfəət gətirən istiqamət olsalar belə, bank üçün əhəmiyyətli formada risklidir. Bu cür hallarla qarşılaşmasınlar

deyə banklar özlərinin aktiv vəsaitlərinin optimal quruluşunu təmin etmiş olsalar da, iqtisadi və sosial şəraiti öyrənərək, onları yeri gəldikdə ssudanın, yaxud da investisiyanın qoyuluşuna yönəltməyə çalışmalıdırlar. Misal üçün, bank yüksək imici olan borcalana ssuda verərək, onun müqavilədə qeyd etdiyi müddətdə qaytarılmasına əmin olarsa və eləcə də möhkəm stabil yatırımlara malik olarsa, investisiya əməliyyatı üzrə öz üzərinə böyük bir risk götürmüş olur. Banklar iri miqyaslı ssuda əməliyyatları aparmaqla bərabər ehtiyatlı investisiya siyasətini də yürüdə bür.

Müştərilərin öz depozitlərinin geri alması, yaxud mövcud ehtiyatlardan çox ssuda sifarişi verilməsi ilə əlaqədar bankın resurslara tələbatı və ssuda kapitalının həcmnin azaldılmasına ehtiyac yaranarsa, o investisiya portfelinin həcmi dəyişdirə bilmək iqtidarındadır. Səmərəli və əsaslı qərarların qəbul edilməsi vəsait qoyuluşu ilə əlaqədar olan proseslərdə vacib diqqət yetirilən amillər risklərin və gəlirlərin düzgün qiymətləndirilməsidir.

İnvestisiyalarda risklər

Bank investisiyalarına aid riskləri belə təsnifləşdirə bilərik:

- kredit riski;
- bazar riski;
- faiz riski.

Kredit riski o zaman yaranıb riskli ola bilər ki, qiymətli kağızların emissiyası ilə məşğul olan qurumun iqtisadi cəhətdən heç özlərinin maliyyə öhdəliklərini qarşılaya bilməyəcək dərəcədə olsun. Məlumdur ki, kapital bazarında emitentlər əsas iştirakçılardır. Bazar riskinin baş verməsi ola bilsin ki, qiymətli kağızlar bazarında, yaxud iqtisadiyyatın bizə məlum olmayan həlqələrində ciddi pozuntuların baş verməsi üzündən əmələ gəlir. Belə qüsurlu vəziyyətin yaranması bəzən qiymətli kağızların bazar qiymətlərində artımla, yaxud da azalma ilə nəticələnə bilər. Faiz riskinin baş verə bilməsi ehtimalı isə borc öhdəliklərində baş verə biləcək kənarlaşmalar bazar dərəcələrinə də öz təsirinin göstərməyə bilər. Bir az da dəqiqləşdirsək, görürük ki, borc öhdəlikləri ilə bazar dərəcələri arasında bir asılılıq vardır. Faiz riski o vaxt təhlükəli olar ki, borc öhdəliklərinin qaytarılması müddəti uzadılsın.

İnvestisiya əməliyyatları ilə məşğul olan banklar xüsusən gəlirlilik həddinə daha çox nəzər yetirirlər. Sərmayəyə yatırılan vəsaitlərdən alınan gəlir investisiyaların risk səviyyəsinə uyğun olmalıdır, mütənasiblik pozulmamalıdır. Gəlirlilik ilə istiqrazlara qoyulmuş qiymət arasında bir tarazlıq, asılılıq olmalıdır. Ucuz qiymətlə alınan istiqrazlardan əldə olunan gəlir yüksək olar və əksinə də ola bilər. Ucuz faizlərlə istiqrazlara sahib olan bank faiz dərəcələrinin yüksəlməsi üzündən investisiya portfelinin dəyərini riskə almış olur, yəni dəyərin daha çox ucuzlaşması baş verə bilər. Belə bir prosesin yaranması bazar dəyərinin yüksəlməsi ilə nəticələnər.

Kreditə yaranan tələbatın çoxalması sifarişçilərin istəyi ilə depozitlərin geri alınması banklarda pul çatışmazlığı yaradar, onda da kredit təşkilatları istiqrazlarını baha qiymətlə satıb, itkilərə məruz qalacaqlar. Kredit təşkilatları öz aktiv resurslarını formalaşdırarkən, baş verə biləcək ehtimalları düşünüb ilkin və ikinci dərəcəli ehtiyat yaratmağı vacib bilirlər. İlkin ehtiyata kassa nağdlığı, o cümlədən onunla eyni olan resursları, ikinciyə isə reallaşan qiymətli kağızlar, yəni dövlət borc öhdəliklərini daxil edirlər. Beləliklə, investisiya portfelinə aid olan qiymətli kağızlar funksional istiqamətinə görə investisiya və ikinci reallaşması asan olan likvid resurslara bölünürlər [3]. Bəhs etdiyimiz bu ehtiyat fondu likvidlik səviyyəsi baxımdan biri digərindən fərqlənir. Likvid olması hesab edilən ikinci dərəcəli resurslar qiymətli kağızlar bazarında qısa bir zaman kəsiyində nağd pula dəyişilə bilər.

İnvestisiya üçün nəzərdə tutulmuş qiymətli kağızlar ikinci dərəcəli ehtiyatlara nəzərən daha uzun bir müddətə üçün düşünülüb. İkinci dərəcəli ehtiyat qiymətli kağızlarının son ödənilmə tarixii bankın rəhbərliyi tərəfindən təyin olunur. Bunun üçün qiymətli kağızlar müntəzəm olaraq investisiyadan ikinci ehtiyat səviyyəsinə keçməyi vacib sayırlar. İnvestisiyaların kredit təşkilatlarında qiymətli kağızlarla aparılması səbəbi likvidliyi və ödəmə qabiliyyətini nizama salıb, tarazlı hala gətirməkdir. Müxbir hesablar üzrə ödənişlərin arası kəsilməzliyinə nail olmaq istəyi ilə banklar cürbəcür metodlardan istifadəyə istinad etməyi üstün bilirlər. Bankların çox hissəsi ödənişlərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə özlərinə məxsus olan iri məbləğləri müxbir hesablarında

saxlamaqla, qonşu banklardan kredit almağı məsləhət bilirlər. Belə bir düşüncənin özü də yanlışdır.

Banklar özlərinin likvidli olmasına o zaman əmin ola bilərlər ki, həm passiv, həm aktiv, həm də digər ikinci qrup hesab olunan əməliyyatları elə nizamlamaladırlar ki, bu sadələdiyimiz əməliyyatların icrası maksimum səviyyədə səmərəli nəticələr qazanmağa imkan versin. Ona görə ki, likvidlik kommersiya banklarının dayanıqlı və işlək bir mexanizmlə fəaliyyət göstərməsinin əsasıdır. Bankların likvidolma vacibliyi ondan irəli gəlir ki, müştərilərin istəyi ilə ödəmələri vaxtında və tez icra etmək, kreditorlara vəsaitlərini istədikləri vaxtda geri qaytarmaq, bankların özlərinin buraxdığı qiymətli kağızları ödəməklə, başqa vacib sayılan funksiyaları layiqincə yerinə yetirməkdir.

Qiymətli kağızların məzənnəsinin enməsi üzündən gəlirlərin artırılması və riskdən əmələ gələn itkilərin azaldılması istəyi ilə banklar hazırda investisiya portfelindən istifadə etmənin daha güclü, yeni texnikasını tətbiq etməyə meyllidirlər. Risklə əlaqəli itkilərin azalmasının əsas metodu kimi kapitalın diversifikasiyasından istifadə olunur [3]. Kapital müxtəlif keyfiyyətli və müxtəlif ödəniş müddətinə aid olan qiymətli kağızlar arasında bölünür. Aydındır, diversifikasiya riski ortadan götürülməsinə kömək etmir, lakin onun həddini, çevrəsini sıxlaşdırmağa kömək edər. İnvestorlara görə vacib olan investisiya məqsədlərinin reallaşdırılmasına zəmanət verən investisiya portfeli tarazlaşdırılmış sayılır. Balanslaşmaya investisiya portfelinə qoyuluşların etibarlılığına zəmanət verən daimi dəyişilməz gəlir götürməyə imkan verən qiymətli kağızlarla bərabər kapitalın artırılmasını təmin edə biləcək qiymətli kağızları da əlavə edib, nəticəni müsbət istiqamətdə artırma bilərik.

Nəticə

İnvestisiya fəaliyyəti qiymətli kağızların ödəmə müddətinin dəqiqləşdirilməsi müxtəlif quruluşlarda aparılmasını vacib sayır. Qiymətli kağızların mərhələlərlə ödənişi formasına daha çox üstünlük verilir və qənaətbəxş hesab olunan quruluşdur. Belə olan halda vəsaitlərin yerləşdirilməsi baxımından borcların hər il eyni səviyyədə geri qaytarılmasına arxayın ola bilərik. Bununla hər zaman azad sərbəstləşən vəsaitlər uzun müddətli şərtlərlə yenidən qiymətli kağızların alınmasına sərf olunur. Diversifikasiya elə müxtəlif növlü qiymətli kağızların əldə olunması demək deyildir, bu alınmış qiymətli kağızları daha dürüst qiymətləndirməkdir. İnvestisiya portfelinə bəzən geniş aparılması nəzərdə tutulan diversifikasiya müsbət təsir göstərməyə bilər.

Kommersiya banklarının marağına səbəb olan vacib şərt qiymətli kağızların etibarlı olması və ödənilməsi müddətinin necə olacağıdır. Qiymətli kağızların keyfiyyətli olması isə diversifikasiyanın əsas məqsədini borcalanın öhdəsinə götürdüyü məsuliyyəti yerinə yetirə bilməməsi riskini minimum həddə çatdırmaqdır. Ona görə ki, vəsaitlərin aşağı keyfiyyətli qiymətli kağızlara yönəldilməsinin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Qiymətli kağızların ödəniş müddətləri baxımından diversifikasiyanın əsas məqsədi faiz stavkalarındakı kənarlaşmalarla əlaqəli kredit portfeli riskini proqnozlaşdırılan gəlirlilik və likvidliyə uyğun nisbətdə saxlamağa çalışmaqdır. Baxmayaraq ki, qiymətli kağızların kredit riskinə məruz qalma ehtimalı olsa belə, faiz dərəcələrinin dəyişilməsi səbəbindən onların bazar dəyərindəki kənarlaşmalara uyğun olaraq, faiz riskinə məruz qala bilərlər. Deməli, onda onların satışından qazanc götürdüyümüz kimi zərər də üzvləşə bilərik.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Abdullayev Ş.Ə., Əsgərova R.V. Bank işi. Bakı: Çarşıoğlu, 2009, 472 s.
2. Bağırov M.M. Banklar və bank əməliyyatları. Bakı: Nurlan, 2003, 513 s.
3. Bəşirov R.A. Bank işi. Bakı: MBM, 2016, 392 s.
4. Sadıqov E. Bank əməliyyatları. Bakı: İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, 2010
5. Məmmədov Z.F. Bank fəaliyyətinin əsasları. Bakı: Azərneşr, 2013, 480 s.
6. Məmmədov Z.R. Bank fəaliyyətinin əsasları. Bakı: "İqtisad Universiteti" nəşriyyatı, 2015, 500 s.
7. "İnvestisiya fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 21 mart 2001-ci il

8. “Qiy m tli kağızlar və fond birjalari haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 24 noyabr 1992-ci il

The role of investment and credit operations in the profitability of commercial banks

Abstract

The article explains that banks are more inclined to conduct investment and credit operations, while engaging in banking operations that can be carried out through money. Under the investment operation of banks understand the operations of banking resources with securities in various directions. The most important and important of these operations of banks is the use of funds raised by the bank to purchase more securities. The goal is to protect the funds raised, ensure the safety of investments, ensure the expected return on investment, liquidity and sustainable growth.

When carrying out investment activities, it becomes necessary to act as an intermediary for individuals and legal entities that have temporarily free funds in excess of their needs and practically do not need this deficit. The creation and successful implementation of such an approach can only happen through commercial banks, investment, pension funds or insurance companies. Given that banks play a more important role in establishing such relationships, it is recommended that interest rates be lowered slightly to create conditions for banks to increase their stable income by expanding their investment operations.

Keywords: investment, banking, securities, stocks, dividends, liquidity

M.A.Каримова
Мингачевирский государственный университет

Роль инвестиционно-кредитных операций в прибыльности коммерческих банков

Резюме

В статье поясняется, что банки более склонны к проведению инвестиционно-кредитных операций, занимаясь при этом банковскими операциями, которые могут осуществляться посредством денег. Под инвестиционной операцией банков понимаем операции банковских ресурсов с ценными бумагами в различных направлениях. Наиболее важной и важной из этих операций банков является использование средств, собранных банком, для покупки большего количества ценных бумаг. Цель состоит в том, чтобы защитить привлеченные средства, обеспечить безопасность инвестиций, обеспечить ожидаемую отдачу от инвестиций, ликвидность и устойчивый рост.

Осуществляя инвестиционную деятельность, возникает необходимость выступать посредником для физических и юридических лиц, имеющих временно свободные денежные средства сверх своих потребностей и практически не нуждающихся в этом дефиците. Создание и успешная реализация такого подхода может произойти только через коммерческие банки, инвестиционные, пенсионные фонды или страховые компании. Учитывая, что банки играют более важную роль в установлении таких отношений, рекомендуется несколько снизить процентные ставки, чтобы создать условия для увеличения банками своих стабильных доходов за счет расширения своих инвестиционных операций.

Ключевые слова: инвестиции, банковское дело, ценные бумаги, акции, дивиденды, ликвидность

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov
Çapa təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli
Daxil olub: 01.04.2022
Çapa qəbul edilib: 14.04.2022